

Анотація

У статті описано багатоплановість власної назви в художньому тексті, яка реалізує свої численні можливості відповідно до жанрових особливостей, завдань автора, психологічних та інтелектуальних даних читача.

***Ключові слова:** поетичний ономастикон, літературна ономастика, онім.*

Аннотация

В статье рассматривается многоплановость имени собственного в художественном тексте, реализующего свои возможности в соответствии с жанровыми особенностями, авторскими заданиями, психологическими и интеллектуальными задатками читателя.

***Ключевые слова:** поэтический ономастикон, литературная ономастика, оним.*

Summary

The article deals with the many aspectuality proper names in the work of art which realizes its numerous possibilities in accordance with genre peculiarities of a literary work, author's tasks, psychological and intellectual qualities of the reader.

***Key words:** poetic onomasticon, literary onomastics, onym.*

УДК 81'373.2

Горячок І. В.

Хмельницький національний університет

ПОЕТОНІМИ ЗБІРКИ ПОЕТЕСИ-ПОДОЛЯНКИ О. РАДУШИНСЬКОЇ „СТУКАВ СНІГ...” ЯК ЗАСОБИ ЇЇ СВІТОБАЧЕННЯ

Українська література – це невичерпне джерело, багатюща та перспективна царина, як стверджує Ю. О. Карпенко, для досліджень із літературної ономастики. „Українська класична й сучасна література дає блискучі взірці ономастичної майстерності письменників” – пише науковець [2, с. 3].

І можна впевнено додати, що значиме місце у цьому відведено майстрам слова літератури рідного краю.

Оксана Радущинська є чи не найвідомішою журналісткою та літераторкою на Хмельниччині. За свої поетичні та прозові твори вона отримала близько півсотні почесних нагород, відзнак та премій. А за активну громадську роботу її нагороджували на всеукраїнському та міжнародному рівнях. Варто згадати такі відзнаки, як „Українська Мадонна десятиліття”, „Жінка III тисячоліття”, грант Президента України для обдарованої молоді та перемога у двох номінаціях на Всеукраїнському літературному конкурсі „Коронація слова”, де саме її романи, що їх уперше надіслала на конкурс, відзначили з-поміж тисяч рукописів. Вона авторка поетичних збірок: „На крилах мрій” (1999 р.), „Світанкові сни” (2000 р.), „Казки яблунового снігопаду” (2001 р.), „Неспівані пісні про щастя” (2002 р.), „Сповідь дощу” (2003 р.), „Навпіл із долею” (2004 р.), „Стукав сніг...” (2005 р.) та багатьох книг дитячих віршів. Цілющі джерела Хмельницької землі у сув’язі із невмирущстю рідної мови подарували віршам Оксани Радущинської щедротну наповненість живими кольорами світу, запахами, звуками, словами, а ще мовчаннями, за котрими причаїлася більше аніж тиша, ніж безгоміння і непорушність. Лірична героїня книги „Стукав сніг...” перебуває у пошуку істини й мудрості, йдучи життям через радощі та болі – пізнає те, що зветься сутністю людського ества. Її душа, виграючи переломленими відтінками сонячного проміння, до болю гостро сприймає найменший прояв людської величі чи непорядності, світозміни днів і літ, земні вагання та Божі провидіння, всепереборну силу кохання поряд із мудрістю розчарувань, непоказну любов до своєї рідної землі, гірчинки безнадії і велич віри, – все те, що називається життям.

„Літературна ономастика – це частина поняття „художнє ціле”, спосіб відображення світу шляхом іменування, одна зі складових проблеми художності, її магії і секретів” [1, с. 93].

Поетична ономастика залежить від прагнення, намірів, волі автора, визначається стилем та жанром тексту. У художньому творі оніми передусім виконують стилістичну функцію, також є засобами створення образів.

Поетонімічна інформація часто постає в мало зрозумілому, деякою мірою закодованому для первинного сприйняття вигляді, але є надзвичайно важливою для розуміння художнього твору. За останні десятиліття вивчення ономастичної майстерності письменників значно

поширилося. Важливим внеском у вітчизняну науку стали фундаментальні праці В. Калінкіна, Ю. Карпенка, Л. Белея. Ономастикон низки письменників проаналізовано в дисертаціях Т. Гриценко, Л. Кричун, Т. Крупеньової, Г. Лукаш, М. Мельник, О. Немировської, Т. Немировської, Л. Селіверстової, А. Соколової та ін. Коло авторів, чиї твори підлягають ономастичним дослідженням, стає все ширшим (Г. Сковорода, Т. Шевченко, Леся Українка, І. Франко, В. Винниченко, Ю. Яновський, Ліна Костенко, О. Гончар та ін.), але робіт, присвячених аналізу ономастикону творчого доробку представників літератури Подільського краю, ще небагато.

Метою нашого дослідження є визначити склад, сутність та характерні особливості функціонування поетонімів у збірці подільської поетеси Оксани Радушинської „Стукав сніг...”

У Н. Подольської знаходимо таку дефініцію терміна: „Поетонім – це назва в художній літературі, що має в мові твору, крім номінативної, характеризуючу, стилістичну та ідеологічну функцію” [4, с. 84]

За семантикою існують поетоніми загальномовні, безреферентні; референтні, які позначають реальних осіб та широковідомі об’єкти, що тим чи іншим чином включаються до художнього тексту; вигадані, власне текстові, які мають два підтипи – інтертекстуальні поетоніми та авторські новотвори.

За функціональною роллю в художньому тексті поетоніми можуть бути назвами-актантами, що називають головних дійових осіб творів (люди, тварини, об’єкти), назвами-фоном, які виступають тлом розгортання подій, елементами навколишнього середовища, та номінаціями-характеризаторами, які не є актантами твору, проте входять до складу стилістичних прийомів, характеризуючи тим чи іншим чином персонаж, об’єкт або подію.

Залежно від типу поетоніма варіюються способи його вживання у художньому контексті: для позначення актантів використовуються антропоніми, зооніми, топоніми, хрематоніми; для позначення фону – топоніми, хрематоніми, зооніми, космоніми, хрононіми; у ролі характеризаторів можуть виступати антропоніми, хрематоніми та оказіональні топоніми, зооніми [3, с. 175].

На думку Т. Гриценко, „аналіз ономастикону художнього твору як одного із засобів текстотворення та індикатора індивідуального стилю

письменника вимагає уваги до репертуару власних назв усіх типів ономаоб'єктів" [1, с. 95]. Отож, простежимо, які оніми присутні у поетичних творах О. Радущинської, що увійшли до збірки „Стукав сніг...”.

Як відомо, вживання хрононімів у тексті художнього твору передбачає використання їх у двох основних реалізаціях – у якості часових орієнтирів, і в якості найменувань подій, історичних фактів. У поетичних творах фіксуємо хрононім **Великдень**, де це релігійне свято набуває оптимістичного звучання: „...і моріжком заростають відбуті печалі, і на **Великдень** збере знов оселя родину” [5, с. 13]; „...знов білять до **Великодня** кутки, де павутина буднів заснувала” [5, с. 130].

Часто вживаним у поезіях літературки є хрононім **Купало**. Івана Купала (Купайла) – традиційне свято, яке відзначають в Україні, Білорусії, Росії в ніч на 7 липня, тобто на ніч з 23 на 24 червня за старим стилем. Свято має дохристиянські корені. Власне святкування починалося з виготовлення опудала головних персонажів свята – Купала і Марени. Так, на Поділлі й Волині дівчата виготовляють Купала з гілки верби й прикрашають її квітами та вінками. Обов'язково розкладається велике вогнище, через яке стрибають дівчата і хлопці поодиночки або в парі. Купальське вогнище згідно з переказами має велику міфічну силу. Через купальське вогнище стрибають усі, проходячи таким чином своєрідний ритуал очищення. Існує вірування, що зібрані в ніч на Івана Купала чи вранці з „іванівською” рососою лікарська рослини мають особливу, надзвичайну силу. Саме цю прикмету згадує Оксана Радущинська у поетичних рядках „А літа обмануть і обпоють диким зіллям, рваним на **Купала**, жменю щастя кривдами настоять й долею назвуть це” [5, с. 113]. Також помічаємо ще одне використання цього хрононіма: „І відречено **Купальськими** снами порослими аж поза піснями старечими, аж за берегами скошеними” [5, с. 133].

14 жовтня відзначається свято Покрови Пресвятої Богородиці або, як кажуть у народі, Святої Покрови. Загальновідомою ознакою Покрови є те, що вона покриває Землю або листям, або снігом. До початку жовтня закінчуються усі найважливіші сільські роботи на Землі (в тому числі сівба озимих) – завершений хліборобський цикл робіт. Це найблагодатніша пора для весільних гулянь, початку вечорниць. Тому й читаємо у поезії: „...Світ промокнув на усі віки і сльоти протоптані стежки від **Покрови** бігли на гостини” [5, с. 49].

Одне з найбільш важливих родинних свят, один із найбільш магічних днів, коли кожна сім'я і словом, і ділом створювала у своїй оселі атмосферу затишку, багатства, щастя й миру, – Свят-вечір, що припадає на 6 січня. Хрононім **Свят-вечір**, що має піднесену конотацію, фіксуємо у поетичних рядках: „Я вже тиха, як сніг на Свят-вечір, за котрим – ні мене ще, ні завтра...” [5, с. 93].

У поезіях збірки „Стукав сніг..” також зустрічаємо хрононім **Катерини**, де згадується народна прикмета: „А гілочку вишневу поставимо у воду – вона від **Катерини** повинна зацвісти..” [5, с. 119].

Як бачимо, використання поетесою хрононімів підкреслює художню виразність та народне підґрунтя цих творів.

Найчастіше серед космонімів згадується народна назва Молочного Шляху – **Чумацький Шлях**. І народні перекази, і розташування цього сузір'я свідчать, що перед нами типова орієнтаційна назва. Чумаки їздили до Криму, прямуючи на південь; „Й вкриває одквітлим листям одвічний **Чумацький Шлях**...” [5, с. 128], „Ми вже з тобою зустрічались десь на **Чумацькому Шляху**” [5, с. 138].

Стожари, або Плеяди (також відомі як Волосожари) – зоряне скупчення в сузір'ї Тільця; одне із найпомітніших та найближчих до Землі розсіяних скупчень. Стожари добре видно неозброєним оком: взимку у північній півкулі та влітку – у південній. Неозброєним оком можна розрізнити шість-дев'ять зір, найяскравіша з них – **Альціона**. Фіксуємо поетичні рядки, де наявний космонім Стожари: „Гуси, струсіте зірок з вогняних **Стожар**” [5, с. 7].

У поезіях Оксани Радушинської найширшим є розряд теонімів, що характеризуються своєю визначеністю й широкою відомістю. Найчастотніший теонім **Бог** фіксується близько десятка разів. Онім Бог виступає у творах як втілення найважливіших речей і символізує духовність людини: „Що навіть **Бог**, Всевишній мудрий Бог від неї міг би диво запалити” [5, с. 83]; „І насняться для когось ті коні, як снились мені: на ромоклому полі, де вічність, де **Бог** і стерня” [5, с. 29]. Як варіанти цього теоніма часто натрапляємо на теоніми **Всевишній** та **Господь**: „зглянувшись, з ким заговорить назавтра **Всевишній**, чи, може, дасть руки зігрить біля печі?” [5, с. 13]; „Спасибі, **Господи**, за день, який минає” [5, с. 92].

В агонімі **Свята Марія** автором закладений величезний потенціал віри. Оксана Радушинська персоніфікує цей агонім: „**Свята Маріє, Матінка Свята, молись за нас, за грішних перел Богом!**” [5, с. 83].

Також у поезіях наявний агонім **Іуда**. Як відомо, це ім'я зрадника, тому має негативне забарвлення: „**Де Іуда лукавить ще навіть не вмів і прапам'ять не стерпа з сувої землі**” [5, с. 98].

Теонім **Дажбог** – у слов'янській міфології – бог сонця, який асоціюється зі щастям та добробутом. О. Радушинська користується цим онімом, коли описує оптимістичний початок весняного дня: „**Коли Дажбог із кручі навесні старенькі лапті мочить в неба синь...**” [5, с. 105]. Поряд із цією лексемою знаходимо й інші теоніми на позначення язичницьких божеств, зокрема **Сварог, Білбог**: „**Доці їй кланяються в нього. Й дві колії пробіглись тілом – чи колісницею Сварога, а чи підводою зі сіном...**” [5, с. 124].

Для підкреслення народності, фольклорності та етнографічності поетеса використовує також такі теоніми, як **Лель, Полель, Лада**: „**Іржав буланний кінь за ворітьми й Полель читав думки, мов одкровення**” [5, с. 6]; „**І Лада-Леля вдягнеться в жнива, і прощена журба прийде на сповідь...**” [5, с. 58]. Отож, ці теоніми виконують стилістичну функцію – вони вказують на світобачення нашого народу та міцний зв'язок із нашими пращурами.

Дещо поодиноким у поетичних рядках книги натрапляємо на інші онімічні розряди, зокрема топонім **Віфлієм**: „**За всі відкриття десятину сплативши сльозою – мені, не плаксивій, як долі, вийти б в Віфлієм**” [5, с. 42] та антропонім **Єва**: „**Бачиш, Господи, Єва не плаче – ти навчив як не плакати їй**” [5, с. 91].

Таким чином, поетеса-подолянка Оксана Радушинська здебільшого використовує у поетичній збірці „Стукав сніг...” такі розряди власних назв, як хрононіми, космоніми, теоніми. Топоніми та ойконіми у неї характеризуються поодинокими фіксаціями. Власні назви у поезіях письменниці репрезентують індивідуальний неповторний стиль автора, виступають яскравими та активними показниками специфіки її онімного письма, створюють барвистий онімний простір її творів.

Комплексне дослідження поетонімосфери художніх творів Оксани Радушинської є ще одним кроком до глибшого розуміння творчості письменниці. Наша стаття присвячена вивченню поетонімів збірки

„Стукав сніг...”, але для загального уявлення про особливості ономастичного письма Ліричної Панни Хмельниччини, цього недостатньо. Поза нашою увагою залишилися поетоніми інших збірок поетеси-подолянки, своєрідність їхньої структури, функцій, з’ясування залежності форми поетоніма від жанру твору – цьому ми присвяtimo наступні наші розвідки.

Список використаної літератури

1. Гриценко Т. Б. Ономастикон художнього тексту як об’єкт цілісного аналізу / Т. Б. Гриценко // Щорічні записки з українського мовознавства. – Одеса : ОДУ, 1999. – Вип. 6 – С. 92 – 98.

2. Карпенко Ю. О. Передмова / Ю. О. Карпенко // Літературна ономастика української та російської мов: взаємодія, взаємозв’язки : збірник наукових праць. – К. : НМК ВО, 1992. – С. 3 – 4.

3. Литвин Л. В. Ономастична система художньої прози (на матеріалі французьких романів XIX – XX століть) : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.05 – романські мови. – К., 2006. – 242 с.

4. Подольская Н. В. Словарь русской ономастической терминологии / Н. В. Подольская. – М.: Наука, 1988, – 188 с.

5. Радушинська О. Стукав сніг...: поезії, есе, замальовки, етюди / О. Радушинська. – К. : Кобза, 2005. – 179 с.

Анотація

У статті розглядаються поетоніми збірки поетеси-подолянки Оксани Радушинської „Стукав сніг...”. Визначено та проаналізовано найчастотніші розряди онімів, зокрема хрононіми, космоніми, теоніми.

Ключові слова: онім, поетонім, хрононім, космонім, теонім.

Аннотация

В статье рассматриваются поэтонимы сборника поэтессы-подолянки Оксаны Радушинской „Стучал снег ...”. Определены и проанализированы разряды онимов, в частности хрононимы, космонимы, теонимы.

Ключевые слова: оним, поэтоним, хрононим, космоним, теоним.

Annotation

This article the collection poetonyms poet-podolyan Oksana Radushinska „Pounding snow...”. Identified and analyzed discharges onym, particularly hrononym, kosmonym, theonyms.

Key words: onym, poetonym, chrononym, cosmonym, theonym.